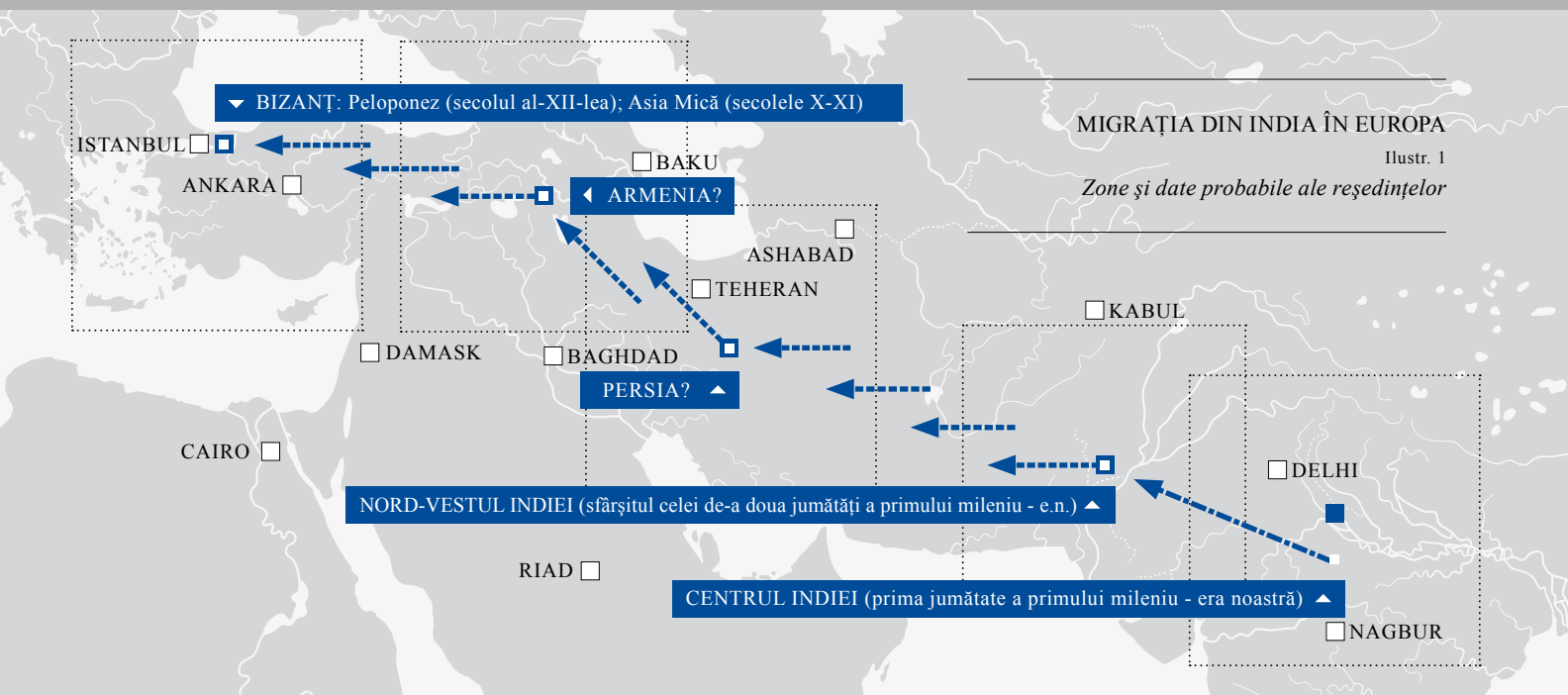

Din India în Europa

Compilat de echipa editorială

India | Mergând către Vest | Migrația către Bizanț sau când lingvistica ține loc de geografie | Domi, Luri, Romi: veri, dar nu frați | Romii în Imperiul Bizantin | Ațiganii | Romii în Peloponez

➤ În virtutea descoperirilor lingviștilor, antropologilor culturali, istoricilor și, mai recent, ale geneticienilor specializați în studiul populațiilor, originea indiană a romilor este un fapt stabilit. Dar un număr mare de întrebări face încă obiectul unor ipoteze: „Cum și când au venit strămoșii lor în Europa din India?” „Care au fost motivele lor și cine erau ei, cu exactitate?” Datorită lipsei unor dovezi directe, istoria pre-europeană a romilor se naște prin reconstituire.

INTRODUCERE

Originea indiană a romilor este de necontestat. Analiza limbii romani și compararea ei cu alte limbi relevă faptul că romii au emigrat mai întâi din India centrală în regiunile orientale ale Indiei de Nord și au rămas aici, probabil, un anumit timp. Pe urmă, au traversat Persia și Armenia, ca să ajungă în Imperiul Bizantin, apoi în Asia Mică și, în cele din urmă, în Grecia. Descoperirile lingvistice demonstrează sosirea, în Imperiul Bizantin, a unui grup destul de omo-

gen, pentru că toate grupurile de romi înregistrate astăzi au o bază lingvistică comună, care înglobează de asemenea elemente de vocabular și de gramatică împrumutate din limba greacă.

Totodată, după primele descoperiri – mai recente – ale unor specialiști în genetica populațiilor, strămoșii romilor erau indieni și făceau probabil parte dintr-un grup mic, relativ omogen, dacă se apreciază după analiza grupelor sanguine. Diferențierile, în sânul acestui grup, nu au apărut, probabil, decât în perioada venirii lor și la începutul

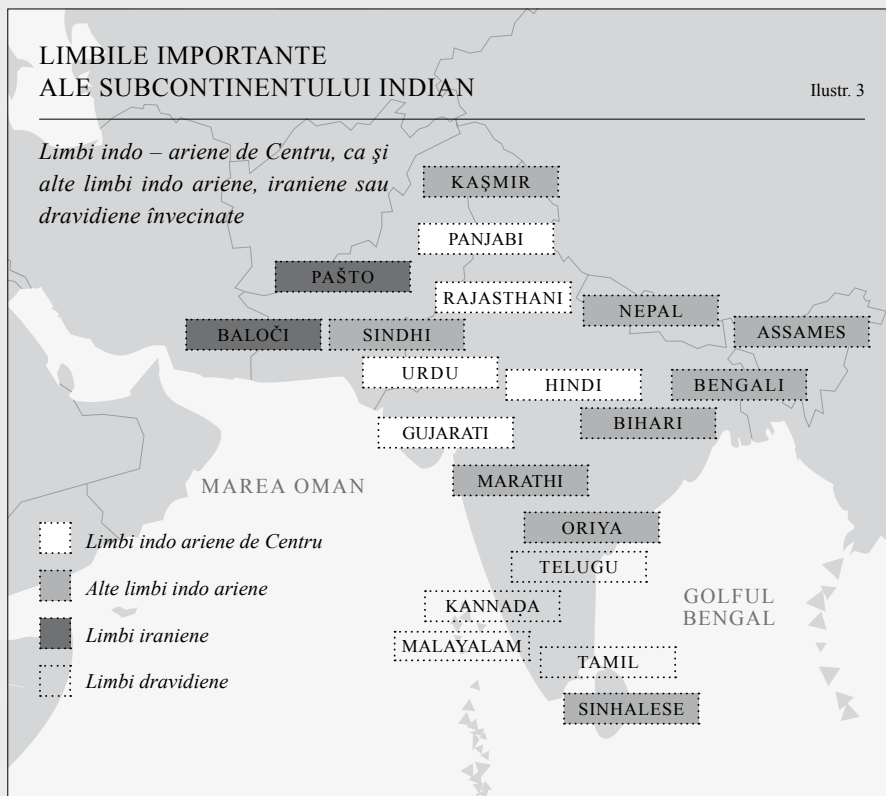
diseminării lor în Europa.

Ca și lingviștii și geneticienii, antropologii culturali presupun că romii provin din India. Pentru această concluzie, ei se bazează mai ales pe instituții socioculturale cum ar fi anumite forme tradiționale de jurisdicție sau unele reguli interne ale grupurilor, cum sunt preceptele de puritate. Aceste două caracteristici – jurisdicția internă a grupului și preceptele de puritate – se regăsesc de asemenea, ca și unele noțiuni religioase ale unei părți din grupurile de romi, în subcontinentul indian. Dar nici o

Ilustr.2

Manuscris persan din sec. XVI:
Shangul al Indiei amuzat de Bahram Gur
(extras din Fraser 1992, pag.34)

legătură socioculturală directă între grupurile indian și rom nu a putut totuși să fie stabilită.

Istoricii dispun de surse care nu vorbesc despre romi, ci de grupuri care-i

evocă pe aceștia, sub diferite aspecte, și care au putut să fie confundate cu romii în trecut. Asocierea acestor grupuri cu romii nu a putut fi confirmată. Totuși, documentele din Persia și din peninsula

arabică ne permit să creăm o imagine a populațiilor nomade ale acestor regiuni pe care romii le-au traversat – după toate probabilitățile – în cadrul migrării lor din India în Europa.

INDIA

Metodele lingvistice permit determinarea originii, în timp și spațiu, a unei limbi indo -ariene. În mod special, schimbările care afectează sistemul fonetic al unei limbi permit concluzii despre primele sale origini. Limba romani nu poate fi totuși clasificată cu ușurință. Ea are numeroase caracteristici a ceea ce s-a convenit să se numească „limbile indo – ariene de Centru“ (precum hindi-urdu, pendjab, gujarati sau radjashatni), dar are și caracteristici comune cu limbile indo-ariene din Nord, precum kashmiri. Pe baza acestor considerații și a altor factori s-a tras concluzia că strămoșii romilor trăiau, la început, în centrul Indiei. Deja, înaintea erei noastre, ei ajunseseră în Nord-Vestul subcontinentului, unde au rămas mai mult

timp, înainte de a părăsi regiunea și de a pleca spre Vest. Această teorie, formulată în 1927, de Ralph Turner – un orientalist britanic – este astăzi larg acceptată (Ilustrații 1,3)

MERGÂND CĂTRE VEST

Data exactă la care romii au părăsit India nu se cunoaște. Datele lingvistice nu ne furnizează repere cronologice precise și nu există documente contemporane asupra migrației romilor, în Orientul Mijlociu. Doar autorii care au urmat acestor evenimente se referă la ele, cu diferență de câteva secole. În lucrarea sa „Shahnameh“ („Cartea Regilor“), scrisă în 1011, poetul persan Firdusi menționează o legendă

conform căreia regele indian Shangul ar fi oferit omologului său persan Bahram V (420-438) 10.000 de ceea ce se convenise a se numi „luri“, pentru ca aceștia să-i distreze pe oameni cu muzica lor. Bahram le-a dat lurilor semințe pentru a le semăna și a-și asigura hrana; ei au mâncat porumbul primit și au cerut să primească mai mult. Ca urmare, șahul i-a trimis să cutureiere lumea, pe spinările animalelor lor. Legende analoge sunt amintite și de către alți istorici (Ilustr.2)

Există dovezi reale ale imigrației diverselor grupuri din India de Nord spre Persia, în timpul domniei lui Bahram V.

Unii cercetători i-au identificat pe „luri“ (numiți „zott“ sau „jatt“ în sursele arabe) ca fiind romi și, prin urmare, au presupus că ei părăsiseră deja India în secolul al V-lea. Ei explică, de asemenea, absența cuvintelor arabe în lexicul rom,

ROMANI: O LIMBĂ INDO-ARIANĂ MODERNĂ

Cuvintele indo-ariene originare în romani au o mare putere morfo – sintactică: ele permit crearea, cu ajutorul unui număr mare de sufixe specifice, a mai multor cuvinte suplimentare, pe baza unui cuvânt sursă:

ROMANI	ROMÂNĂ
bar-o	mare, larg; puternic, vârstnic
bar-ipen	talie, distincție, mândrie
bar-ikanipen	pretenție, a mări
bar-ikanarel pes	a se împofoșona, a se îmbrăca în acest fel
bar-arel	ostentativ
bar-arel avri	a crește copii
bar-arel pes	a elogia
bar-uvel (barol)	a crește
bar-eder	ofițer (literal: "cel mai mare")

În afara acestor construcții, o bună parte din gramatica limbii romani este indo-ariană; limba romani de astăzi este, așadar, considerată ca o limbă indo-ariană modernă.

Ilustr. 4

ORIGINEA ROMILOR – LEGENDE MODERNE

O căutare rapidă pe Internet conduce la rezultatele următoare: „Sintii, romii și grupurile înrudite“ sunt veniți, la început, din „zona indiană“ și au fost „luați cu forța“ de arabi, în secolele IX și X, înainte de a fi aduși „captivi“, în secolul al XI-lea, de către musulmani, în satele lor (se vorbește „de cca 500.000 de țigani“) sau de a imigra – „în grupuri mai mici“ – în secolele XIV și XV, „via Africa de Nord și Balcani, către Europa“ unde au fost de asemenea „importați ca sclavi“, 200 de ani mai târziu etc.

Teoriile sau ipotezele despre originea romilor ne dau informații mai degrabă asupra motivelor care au generat faptele pe care pretind că le descriu. Totuși, putem nota, că romii înșiși nu au mituri sau legende despre primele origini ale poporului lor. Tradiția lor este, până azi, mai degrabă orală, și majoritatea romilor consideră problema originii lor îndepărtată ca fiind minoră și politică, datorită diverselor procese de emancipare inițiate doar de puțin timp.

Ilustr. 5

ca urmare a acestui fapt; în cursul secolului al VII-lea, Persia a fost sub dominația arabilor; or, limba romani include cuvinte persane, dar nu și arabe; se poate, deci trage concluzia că romii au părăsit Persia înainte de cucerirea arabă. Legenda despre luri ar putea să se refere, deci, la romi, care părăsiseră deja Persia în secolul al V-lea și India mai devreme, în cadrul peregrinărilor lor către Vest.

Aceste concluzii nu sunt totuși foarte convingătoare. Mai întâi, există mai multe versiuni ale legendei despre luri, care sunt divergente în puncte esențiale și au fost consemnate cu mai mult de 500 de ani după faptele relatate. Fiabilitatea acestor surse poate fi evaluată analizând „legendele“, referitoare la originea romilor, așa cum circulă ele astăzi. Ar fi inutil să încercăm să deducem din aceste povești fapte istorice, altele decât sosirea în Europa, cu mult timp înainte, a unui popor pe atunci necunoscut (Ilustr.5)

La fel, al doilea argument, adică absența cuvintelor arabe în romani, nu este decisiv. Arabii nu formau decât o castă foarte mică, dominantă; limba vorbită în țară, mai ales de către persoane fără o educație foarte bună și de către oameni mai

puțin influenți, a rămas totdeauna persana, chiar și sub dominația arabă. Romii puteau foarte bine să trăiască în Persia, sub această stăpânire, fără să adopte, totuși, cuvinte arabe în limba lor.(ilustr.6)

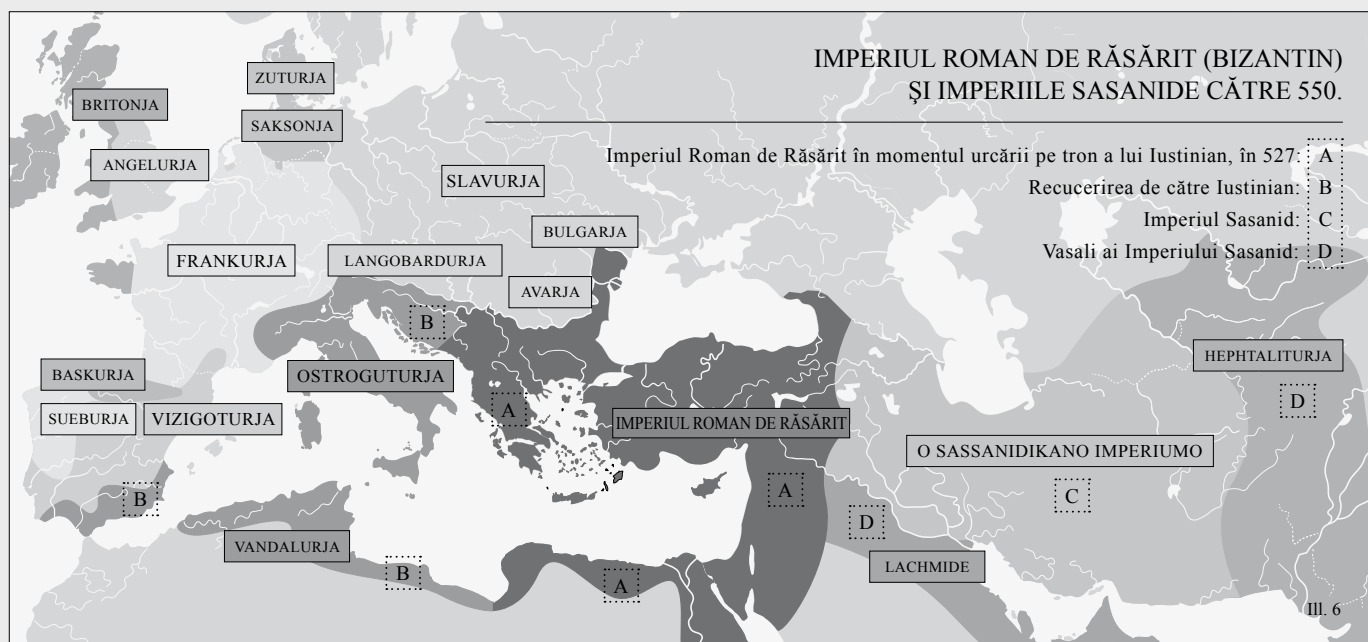
Nu este, însă, nicio îndoială că, în perioada secolelor III-V, grupuri mobile, practicând diferite meserii, din sectorul serviciilor, au plecat din India spre Vest. Nu știm cu siguranță dacă romii erau sau nu printre aceștia. Prin urmare, cei mai mulți oameni de știință presupun astăzi că romii au părăsit India treptat, pe parcursul unei perioade îndelungate, cuprinsă între secolele III-X (cel mai probabil, între secolele VIII-X).

MIGRAREA CĂTRE BIZANȚ SAU CÂND LINGVISTICA ȚINE LOC DE GEOGRAFIE

Conform lingviștilor, lexicul romani se împarte în două corpuri de cuvinte: unul vechi - de origine pre-europeană, și altul mai recent, de origine europeană. Lexicul pre-european înseamnă cuvinte indo-ariene, persane, armene și grecești,

în romani, și este mai mult sau mai puțin comun tuturor vorbitorilor acestei limbi. Lexicul european s-a format doar în cadrul migrației grupurilor individuale către Europa, pentru a deveni ceea ce este astăzi și, deci, el a evoluat în mod diferit, după diversele grupuri în discuție. În schimb, lexicul primitiv ilustrează istoria pre-europeană a romilor și peregrinările lor, mai întâi din India spre Asia Mică bizantină, via Persia și Armenia, apoi - până în zona greacă a Imperiului Bizantin. Putem, pe bună dreptate, să încercăm să reconstituim parcursul romilor pe baza împrumuturilor străine ale limbii romani.(ilustr.1,9).

Faptul că limba romani conține mai multe cuvinte împrumutate din persană decât din armeană nu înseamnă neapărat că romii au trăit mai mult timp în Persia decât în Armenia. Este posibil ca aceste contacte ale lor cu populația majoritară să fi avut - dacă ar fi fost chiar numai din rațiuni economice, de exemplu - un caracter mai intens în Persia decât în Armenia. De fapt, lingviștii presupun astăzi că, mai mult, pe durata sejurului lor, mai ales mijloacele lor de contact cu diversele grupuri ale populației sunt cele

Lingvistul Yaron Matras crede că există o legătură între romii și castele nomade comerciale numite domi și locuind în India:

„Ipoteza asupra domilor ne permite să atribuim unor tradiții străvechi profilurile socio-etnice comune, pe de o parte, unor grupuri ca romii, lomii, domii, luri sau kurbatii, și, pe de altă parte, domilor din India, în loc să considerăm aceste asemănări între ei ca fiind datorate hazardului sau unor caracteristici dobândite de grupurile respective separat în locuri diferite și în epoci diferite. Ea permite, de asemenea, să explicăm etnonimele derivate din nume de castă (precum rom, dom, lom), precum și termenii utilizați de diferite grupuri pentru a-i desemna pe străini; era oferă, dincolo de asta, avantajul de a explica migrațiile către Vest destul de ușor, prin inițiativele succesive, emanând din grupuri individuale, în căutare de

posibilități de muncă în meserii speciale (...)

Esențialul care atrage în ipoteza domilor rezidă, totuși, în mod sigur, din faptul că ea permite explicarea similitudinilor în organizarea socială și identitatea etnică, ținând seama de diversitatea lingvistică: originea castei nu trebuie să coincidă cu originea geografică sau lingvistică, în afară de faptul că toate grupurile la care ne referim provin din India și vorbesc limbi indo-ariene. Astfel, strămoșii romilor, domilor, lomilor și ai altor grupuri ar putea constitui, fără probleme, o populație dispersată geografic și diversă lingvistic, având în comun o aceeași identitate socio-etnică.”

Ilustr.7 (extras din Matras, 2002, pag.16)

care au modelat relația lor lingvistică. S-ar putea chiar ca anumite zone non-indo-ariene ale lexicului romani moștenit să reflecte diferite influențe suportate de romii într-o singură regiune și să nu fie reprezentative pentru migrația lor. Recent, lingvistul Yaron Matras a menționat, în acest context, sudul Anatoliei: în regiunea Antiohia, romii ar fi putut intra în contact cu vorbitorii tuturor limbilor asiatice care au influențat limba romani.

DOMI, LURI, ROMI: VERI DAR NU FRAȚI

Multe grupuri de populații având contracte strânse cu India au trăit – și trăiesc și astăzi – în Orientul Mijlociu, în ceea ce

în zilele noastre înseamnă Estul Turciei, Irakul, Iranul și Afganistanul. Ei toți au tendința – ca și o parte a romilor contemporani și cea mai mare parte a romilor din vechime – să exercite o profesie sau o muncă ambulantă, în sectorul serviciilor, mai ales în prelucrarea metalelor și în domeniul divertismentului. Ei sunt excluși de populația majoritară și relația lor cu aceasta se rezumă, în general, la relații economice. Unele dintre aceste grupuri vorbesc (încă) limbi indo-ariene: grupurile numite dom, karači sau kurbatii, în Orientul Mijlociu (Siria, Palestina, Iordania și, odinioară, de asemenea, Irak, Iran, Azerbaidjan) vorbesc limba domari; parya din Tadjikistan utilizează o variantă a limbii radjashatni; grupurile inku și jat din Afganistan, respectiv doma din Valea Hunza (Nordul Pakistanului), folosesc o

limbă indo-ariană de Centru.

Alte grupuri de populații, din Caucaz până în Sudan, cunosc limbi secrete, al căror lexic este cu totul sau parțial de origine indo-ariană; este, mai ales, populațiile karači și luti din Iran, nawar din Egipt, bahlawan din Sudan respectiv boša sau lom din Armenia (a căror limbă este numită lomavren).

De altfel, chiar în India, grupuri de nomazi din diverse regiuni, sunt specializați în unele servicii și lucrează, de exemplu, ca prelucrători de metale, împletitori, demolatori, muzicieni sau dansatori. În cadrul sistemului castelor, acești nomazi se numesc “domii”: un termen legat de autonimul “dom” în Orientul Mijlociu, “doma” în Pakistan, “lom” în Armenia, și “rom” în Europa. Mulți dintre acești nomazi duc această viață

URME ALE ȘEDERII ROMILOR ÎN BIZANȚ, RELEVATE ÎN LIMBA ROMANI

Șederea romilor în Bizanț se reflectă în limba lor. Toate variantele limbii romani conțin un număr important de cuvinte împrumutate din limba greacă.

EXEMPLE DE CUVINTE DE ORIGINE GREACĂ

ROMANI:	ROMÂNĂ:
<i>amoni, amoji, lamoni, amuni</i>	<i>nicovală</i>
<i>drom, drumo</i>	<i>drum</i>
<i>foros, foro</i>	<i>oraș</i>
<i>karfin, krafîn, karfi, krafni</i>	<i>unghie</i>
<i>angalin, angali, jangali, gani</i>	<i>strâmt</i>
<i>cipa, cipo, cepa</i>	<i>piele</i>
<i>xolin, xoli, xoj, holi</i>	<i>mânie, pasiune</i>
<i>kurko, kurke</i>	<i>duminică</i>
<i>sviri, sivri, svirind, sfiri</i>	<i>scaun, bancă</i>

*În Imperiul Bizantin, romii intrau în contact, totodată, și cu alte grupuri etnice. Cuvinte împrumutate din alte limbi – mai ales din limba armeană – pătrund în limba romani, pe teritoriul bizantin. Minoritatea armeană a Bizanțului era foarte importantă. Specialiștii explică mai ales că termenul *alani verdan* (șaretă) a fost importat de limba romani. *Alania* (Osefia de astăzi) era un regat destul de mic din Nordul Caucazului. Romii probabil că nu au ajuns niciodată până acolo, în timpul șederii lor în Orientul Mijlociu. *Alanii*, ca și membrii altor grupuri etnice, fuseseră recrutați în armatele bizantine și cuvântul lor *verdan* ar fi putut intra foarte ușor în limba romani, fie direct, fie prin intermediul unei alte limbi vorbite în Bizanț.*

Ilustr.8

ETAPE ALE LEXICULUI ROMANI PRE-EUROPEAN

INDO-ARIANĂ

<i>Jekh, duj, trin</i>	<i>unu, doi, trei</i>
<i>Daj, dej</i>	<i>mamă</i>
<i>Bokh, bok</i>	<i>foame</i>
<i>Thud, thut, thund</i>	<i>lapte</i>
<i>Vast, vas, va</i>	<i>mână</i>

IRANIANĂ

<i>Ambrol, brol</i>	<i>pară</i>
<i>Baxt, bax, bast</i>	<i>noroc</i>
<i>Phurt</i>	<i>pod</i>
<i>Angusto, angus</i>	<i>deget</i>

ARMEANĂ

<i>Dudum</i>	<i>dovleac</i>
<i>Cekat, cikat</i>	<i>înainte</i>
<i>Grast, gra, graj</i>	<i>cal</i>

GREACĂ

<i>Efta, oxto, enja</i>	<i>șapte, opt, nouă</i>
<i>Papin, papni</i>	<i>gâscă, rață</i>
<i>Ora</i>	<i>oră</i>
<i>Zumi, zumin</i>	<i>ciorbă</i>

Cuvinte provenind din lexicul pre-european și comune tuturor variantelor limbii romani

Ilustr.9

din rațiuni economice și, fie că locuiesc în India sau în altă parte, folosesc cuvinte similare pentru a desemna oameni care nu fac parte din grupul lor: “gad-jo” (“non-rom”) în romani, “kazza” în domari, “kaca” în lomavren, “kajwa” în dom din India, “kanjaro” în kanjari, “kajja” în sasi și “kaja” în nati. Acest cuvânt semnifică, printre altele, adesea, mai ales în romani, sensul de “sedentar” sau “fermier”: un sens acceptat care dovedește că această populație se identifica, de la început, ca fiind non-sedentară.

Asemănările frapante ale acestor grupuri de populații indiene sau indiene din vechime, din punct de vedere social sau lingvistic, i-au determinat pe unii cercetători să considere că a existat o origine comună. Cu toate acestea, dincolo de toate similitudinile lingvistice, unele

lucrări recente înclină mai degrabă spre teza limbilor cu surse diferite și, în mod cert, a unor perioade diferite de migrație pentru romi, domi și lomi. Oricare ar fi argumentul, nu este mai puțin important faptul că în Orientul Mijlociu există grupuri de populații ale căror rădăcini sociale și etnice revendică probabil o castă specifică: domii. O castă nu se definește nici după criteriile lingvistice, nici în funcție de criteriile etnice mai stricte; chiar dacă această castă a reunit – într-o epocă anume – romii și toate celelalte grupuri etnice menționate mai sus (ceea ce este foarte posibil), acest fapt nu presupune, în mod obligatoriu, o origine genetică sau lingvistico-genetică comună. (ilustr.7)

ROMII ÎN IMPERIUL BIZANTIN

Limba greacă este, după hindi, sursa celor mai numeroase cuvinte ale lexicului limbii romani. Mai mult chiar: limba romani a adoptat părți esențiale, cu totul noi, în gramatica sa, din limba greacă, (ilustr.8,9).

Se presupune că romii au petrecut o perioadă mai lungă – și, în orice caz, cu puternice efecte formatoare – în Imperiul Bizantin. În secolul al X-lea, acest imperiu se întindea din Armenia și Caucaz la Est, până în Grecia, spre Vest, trecând prin toată Asia Mică. Dar, până în secolul al XII-lea, epocă în care putem presupune prezența romilor în Peloponez, fără un risc prea mare de a ne înșela,

COLECTAREA IMPOZITELOR

Correspondența următoare este importantă din două motive, pentru istoria romilor în Bizanț. Mai întâi, ea constituie prima dovadă clară a prezenței romilor în Imperiul Bizantin, în măsura în care cele două texte folosesc numele grec al acestui grup etnic contemporan. În al doilea rând, este vorba despre cea mai veche mențiune a impozitelor percepute „egiptenilor și athinganilor”: o practică devenită curentă, în epocă; în așa fel încât se poate conchide că romii erau integrați în societatea bizantină începând de atunci (adică de la sfârșitul secolului al XIII-lea). O scrisoare a patriarhului Constantinopolului Grigore II al Ciprului (1283-1289) către Marele Logofăt Theodor Muzalon, un ofițer imperial derang înalt (scrisoarea 117, publicată în timpul familiei Eustratiade), se referă la medierea într-o solicitare, provenind de la un oarecare Monembasan:

„(...) Un oarecare Monembasan - care se pregătește să adune impozitele de la așa numiții egipteni și ațigani, m-a implorat în acești termeni: „Puneți un cuvânt bun pentru mine, Excelență, într-un fel

sau altul, și determinați repede inima imperială să considere existența mea ca fiind distrusă și să-mi acorde favoarea iertării, în marea sa bunătate, și să mă elibereze de spaime, în așa fel încât să nu mai fiu expus la pericole, de vreme ce am îndurat destule, dincolo de ceea ce justiția poate tolera (...)”

Patriarhul cere Marelui Logofăt să-i acorde o audiență solicitantului și să-l ajute. Acesta îi răspunde în acești termeni (scrisoarea 118, publicată în timpul familiei Eustratiade):

„(...) Referitor la cererea adresată prea milostivului Împărat, în legătură cu collectorul de impozite care a suferit o nedreptate: Dacă o nedreptate se comite față de un collector de impozite și i se fură ceea ce deja a strâns, persoana care păstrează cea mai mare apartă a sumei colectate nu este întotdeauna autorul unei injustiții, și, uneori, este mai bine ca o persoană să-i aducă și acestuia un prejudiciu, în așa fel încât el să nu poată face o nedreptate (...)”

Ilustr. 10

Pelerinul Arnold von Harf a notat în 1497:

“Am plecat spre mahalale. Aici locuiesc numeroase persoane sărace, negre și dezbrăcate. Locuințele lor înseamnă case mici, cu acoperiș de stuf; în locuințele astea stau cam o sută de familii. Oamenii le numesc “țigani” (sujginer) și ei sunt cunoscuți la noi în țară ca păgâni din Egipt (Heiden), călătorind pe la noi. Ei practică numeroase meserii, precum pielărie, repararea unor produse textile, potcovărie.

Este foarte ciudat să vezi o nicovală pusă direct pe pământ. Un potcovar stă în fața ei, precum ar sta un croitor în atelierul său, în

țara noastră. Lângă el, tot pe jos, stă nevasta care toarce; stă în fața lui și doar un foc îi desparte. Două perechi de foale din piele, pe jumătate îngropate în pământ, prin efectul focului, se odihnesc alături. Din când în când, cea care toarce ia foalele și le activează. Un val de aer se mișcă atunci, de-a lungul solului, până spre foc, ceea ce permite potcovarului să-și facă meseria.

Acești oameni provin din orașul numit Gyppe, situat la circa 65 de km de Methoni. Turcii l-au ocupat acum 60 de ani, dar numeroși nobili și persoane notabile au refuzat să se supună și au venit să se refugieze

nu avem documente explicite de origine bizantină. Prima dovadă incontestabilă a prezenței romilor în Bizanț urcă în anii 1280 și apare într-o scrisoare menționând colectarea impozitelor de la “egipteni” (Ilustr.10).

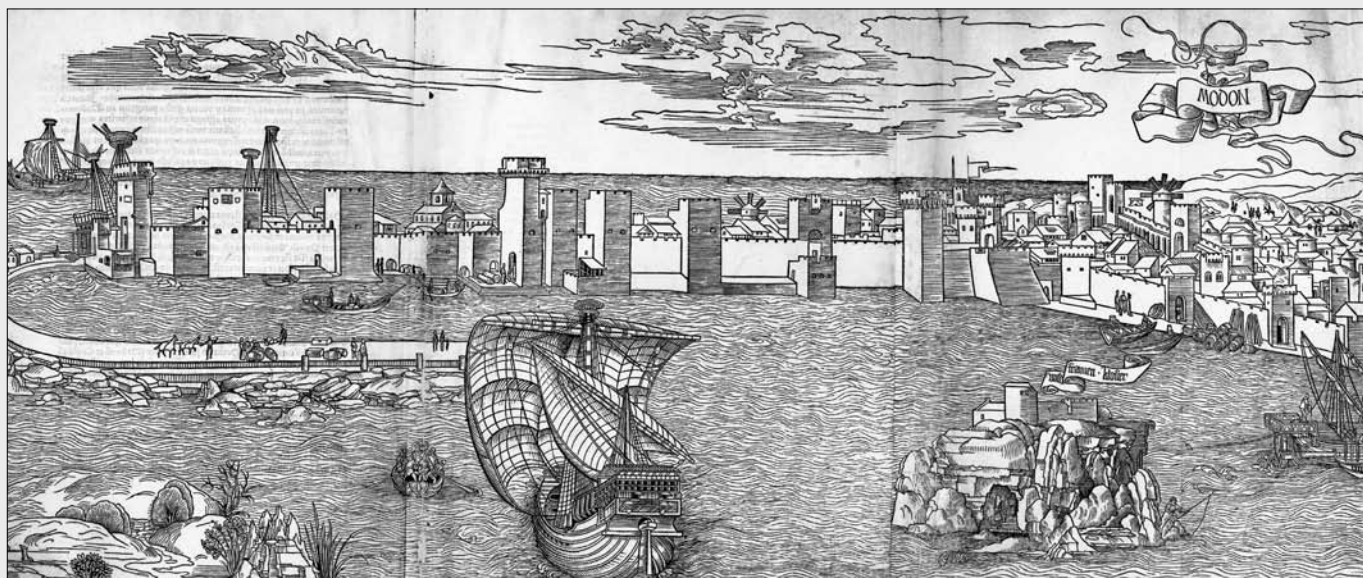
AȚIGANII

Au existat și în Imperiul Bizantin grupuri pe care oamenii de știință le-au confundat mult timp cu romii. Mai întâi, este vorba despre grupuri numite athiganoi sau athigani, aigupti, mando-polini, katsibeli și lori. Ca și în cazul grupurilor din Orientul Mijlociu, au fost făcute paralele sociale între aceste grupuri din Bizanț și romii pe baza sistemului indian al castelor. Termenii athigani și aiguptos s-au transformat

mai târziu – așa cum se presupune cel mai frecvent – în cuvinte utilizate în mod comun de celelalte popoare, pentru a-i desemna pe romii: după unii cercetători, exonimul din limbile slave («cikan» în cehă, «cigan» în slovacă etc), ca și cuvântul german «zigeuner», sau cuvântul italian «zingaro» – derivă din «athingani»; în ceea ce privește termenul «aiguptos», se presupune că el a servit ca bază pentru cuvântul din limba engleză «gypsy», pentru termenul spaniol «gitan» și cel francez – «gitan».

Cuvântul grecesc «athingani» semnifică “oameni care nu vor ca alții să-i atingă, care sunt de neatins”. Regretata Milena Hubschmanova – o indologă pragheză, specializată în istoria romilor – a sugerat că originea cuvântului «athingani» ar putea să se găsească în preceptele de puritate, curente în India și respectate

în unele grupuri de romii; astfel, athigani, ca și unele grupuri de romii de astăzi, aveau tendința de a se distanța de restul populației în multe privințe, sau cel puțin, erau identificați ca fiind diferiți. Aceste concluzii nu sunt însă unanim acceptate. De exemplu, Yaron Matras consideră cuvântul «cigan» etc ca provenind din limba turcă elevată din «cighan» (sărac) și subliniază, pe bună dreptate, slăbiciunea izvoarelor, coroborând ipotezele referitoare la “athingani”. Într-adevăr, nu se știe cine erau cu adevărat athigani. Aceștia sunt menționați în textele religioase, pentru prima dată către anul 800. Textele evocă oameni care prezic viitorul, organizează ceremonii și încearcă să-i convingă pe alții cu învățămintele lor “respingătoare” (adică ne-creștine). O sursă de la Muntele Athos, datând din 1068, îi menționează pe «adsincani»

Ilustr.11

Un pictor din Utrecht, Erhard Reuwich, l-a însoțit pe Berthard von Breydenbach în timpul pelerinajului său în Palestina între 1483- 1484. El a realizat desene în mai multe orașe, printre care Methoni și le-a editat – sub formă de gravuri pe lemn – pentru prima oară în 1486.

(1486, Modoni, de E.Reuwich „gravor: extras din cartea lui B.von Breydenbach“Peregrinatio in Terram Sanctam“publicata în 1486 și numerotată de Biblioteca universitară evreiască a Universității ebraice din Ierusalim).

la noi, la Roma, pe lângă Sfântul Părinte, în căutarea unei insule de siguranță și de consolare. La cererea lor, Papa a trimis scrisori la Împăratul Romei și tuturor prinților Imperiului, recomandându-le să garanteze libertatea de mișcare și susținerea acestor oameni, în măsura în care au fost expulzați de pe pământurile lor, din cauza credinței lor creștine. Totuși, niciunul dintre prinți nu a intervenit. În așa fel încât oamenii au murit în sărăcie, lăsând scrisorile papale,

prin testament, servitorilor sau urmașilor, care răătăcesc și acum în țară, și se numesc ei înșiși Micii egipteni. Bineînțeles, denumirea aceasta nu corespunde niciunui adevăr geografic, părinții lor fiind născuți în regiunea Gyppe, numită Țingania, care se întinde la jumătatea drumului care leagă Koln-ul, pe Rin, de Egipt. “

Ilustr.12

(extras din Gilsenbach, 1994, pag.114)

(versiunea georgiană a numelui), ca fiind “magicieni și șarlatani”; în secolul al XII-lea și la începutul secolului XIV, diverse texte de inspirație religioasă puneau în gardă oamenii față de ațigani care spuneau lucruri ciudate. În secolul al XIII-lea, athigani sunt asimilați pentru prima oară “egiptenilor”, într-o corespondență cu caracter fiscal, în orașul Monemvasia (vechiul Malvasia), în Peloponez; acest cuvânt este și astăzi folosit în Grecia ca exonim, desemnându-i pe romi. (ilustr.10)

Exonimele, adică termenii utilizați de către alte popoare, în afara romilor, pentru a-i desemna pe aceștia, nu ar putea servi pentru a se formula direct ipoteze asupra popoarelor pe care ele le descriu. În cazul athiganilor, pare cel puțin plauzibil că termenul i-ar desemna pe romi și, poate, și alte grupuri. Dacă acceptăm

acest postulat, romii ar fi putut să trăiască în Imperiul Bizantin încă din secolele al VIII-lea sau la X-lea. Singurul lucru de care suntem siguri, totuși, este că, începând din secolul al XIII-lea, romii trăiau pe coasta vestică a ceea ce astăzi este Peloponezul grecesc.

ROMII ÎN PELOPONEZ

Datorăm multe informații unor călători italieni și germani, care au făcut poposit în cetatea Methoni (Modon) din Peloponez, în pelerinajul lor la Pământul Sfânt. Methoni era situat la jumătatea drumului dintre Veneția și Jaffa și constituia un loc de ancoraj apreciat de marinari, datorită siguranței oferite de portul său natural. (ilustr.11)

În 1381, venețianul Leonardo di Niccolo Frescobaldi a scris că a văzut mai mulți “romniți”, în afara orașelor cetății Methoni. O sută de ani mai târziu, Bernhard von Breydenbach, decanul catedralei din Mainz, în timpul călătoriei de întoarcere din pelerinajul din Palestina, a scris că 300 de colibe erau construite în jurul cetății și adăposteau “egipteni negri și urâți”. El adaugă că “sarazinii” din Germania – un grup care ar fi pretins că este originar din Egipt – proveneau, de fapt, din “gyppe” de lângă Methoni și erau spioni și trădători (termenul “sarazinii” desemnează nediferențiat turcii și arabii din Europa). În 1491, un oarecare Dietrich von Schachten semnaleză prezența a numeroase colibe mizerabile, în afara zidurilor cetății Methoni, pe un deal; aceste colibe adăposteau zigeuner (“țigani”), conform termenului cu care

ȘEDEREA LUI MAZARIS ÎN INFERN

Într-o lucrare redactată sub formă de scrisoare fictivă, datată 21 august 1415 și adresată lui Holobol, în infern, Mazarius descrie condițiile de viață din peninsula:

“În Peloponez, tu nu-ți dai seama!, oh, prietene, trăiesc tot felul de națiuni; nu este nici simplu, nici foarte necesar să trasezi frontiere care să le despartă, dar poți cu ușurință să le distingi limbile, după ureche. Iată cele mai importante grupuri: lakedaimoni, italieni, peloponezieni,

slavi, iliri, egipteni și evrei (și printre ei mulți cu sânge amestecat)”

Pe baza menționării de către Mazaris a „romilor”, ca una dintre principalele națiuni din Peloponez, în epocă, și a unor oameni vorbind propria lor limbă, în public, putem presupune că ei erau numeroși în peninsula.

Ilustr.13

sunt porecliți în Germania. După von Schachten, mulți dintre ei erau lucrători destoinici în metal.

Călătorul Arnold von Harf îi menționează, și el, în notele redactate în 1497, pe “sujinerii” (“țigani”) din Methoni. După el, aceste persoane se numesc între ele “micuții egipteni”;

totuși, ei nu provin din Egipt, ci dintr-o regiune apropiată de “Gyppe”, numită “Țigania”, la aproximativ 65 de km de Methoni. Ei susțin că au fugit, către 1440, din fața cuceririi turcești. Totuși, dovezile referitoare la romii acestei epoci nu provin, toate, de la pelerini. Se găsesc, și în poemele folclorului

bizantin din secolul al XIII-lea, aluzii care, foarte probabil, se referă la romi. Una dintre aceste opere îi menționează pe “Egiptenii” din Peloponez, într-un mod atât de natural încât se poate, în mod legitim, presupune că aceste persoane erau bine cunoscute în Imperiul Bizantin (Ilustr.12,13)

CONCLUZII

De la prima apariție a romilor în Europa, a fost pusă problema originii lor, în repetate rânduri, și adesea, ea a provocat răspunsuri uimitoare. Oamenii de știință moderni nu reușesc să se pună de acord. Dar faptul că, până astăzi, noi nu dispunem de nicio sursă clară privind istoria pre-europeană a romilor, ne încurajează să continuăm a formula supoziții și ipoteze. Cele mai mici de-

talii cunoscute favorizează influența preferințelor, motivațiilor și obiectivelor cercetătorilor, în munca lor. De exemplu, strămoșii indieni ai romilor erau războinici sau scriitori, brahmani sau paria, conform istoricilor contemporani. Unii spun că “romii” nu au existat niciodată, fiind o pură construcție a ne-romilor; alții afirmă că romii au părăsit India la sfârșitul secolului al XII-lea sau că au făcut acest lucru în secolul III. Niciuna dintre aceste ipoteze nu este “verificată”,

astfel că valoarea lor este destul de relativă. Totuși, chiar dacă reconstituirea științifică a istoriei pre-europene a romilor nu a reieșit decât din câteva rezultate care pot fi contraargumentate, ea a generat discuții științifice, bazate pe forța probantă a diverselor ipoteze posibile. Lingvistica și antropologia culturală au jucat rolul principal în această evoluție.

BIBLIOGRAFIE

Fraser, Angus (1992) *The Gypsies*. Oxford / Cambridge: Blackwell | **Gilsenbach, Reimar (1994)** *Weltchronik der Zigeuner, Teil 1*. Frankfurt am Main: Peter Lang | **Hübschmannová, Milena (1972)** *What can Sociology suggest about the Origin of Roms*. In: *Archiv orientální 40/1*, pp. 51-64 | **Kenrick, Donald (2004)** *Gypsies: from the Ganges to the Thames*. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Kenrick, Donald / Taylor, Gillian (1998)** *Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies)*. Lanham: The Scarecrow Press | **Matras, Yaron (2002)** *Romani. A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press